

דיני חנוכה (תשפ"ה)

הרב איתן וייס

בבית שני, כשמלכי יון גזרו גזרות על ישראל, ובטלו דתם, ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות; ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם, ונכנסו להיכל, ופרצו בו פרצות, וטמאו הטהרות; וצר להם לישראל מאד מפניהם, ולחצום לחץ גדול. עד שריחם עליהם א-להי אבותינו, והושיעם מידם והצילם, וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים, והרגום, והושיעו ישראל מידם; והעמידו מלך מן הכהנים, וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנים, עד החורבן השני.

וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בכ"ה בחדש כסליו היה ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור.

ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת ימים האלו שתחילתן כ"ה בכסליו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות ולגלות הנס. וימים אלו הן הנקראין חנוכה והן אסורין בהספד ותענית כימי הפורים. והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה.

(רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ג הלכות א-ג)

סיפור הניסים ולימוד הלכות חנוכה

- א. מובא בקיצור שולחן ערוך¹: **...ויש לספר לבני ביתו עניין הניסים שנעשו לאבותינו בימים אלו סדר הדלקת נרות חנוכה' אנו נמצאים בתוך תקופה מורכבת ולא קלה, אך יחד עם זה ישנם הרבה ניסים שניתן לראות בכל צעד ושעל בכל גזרות המלחמה- דבר שגם רצוי לשים לב אליו ולהודות ולהלל להקב"ה.**
- ב. י"א שמצווה ללמוד הלכות חנוכה לפני חנוכה כשם שיש מצוה ללמוד הלכות חג בחג².

סדר הדלקת נרות חנוכה

- א. כל סוגי השמנים והפתילות כשרים לנרות חנוכה ומצוה מן המובחר להדליק בשמן זית.
- ב. כדי לקיים את המצווה, מעיקר הדין די בהדלקת נר אחד בכל לילה.
- אך נהגו להדר ולהדליק בכל לילה נרות כמניין ימי החג שעברו, עד שבליה השמיני ידליקו שמונה נרות.³
- ג. בלילה הראשון יש להציב את הנר בצד ימין של החנוכייה, ובליה השני כשיוסיף נר אחד סמוך לו יברך וידליק את הנוסף, שהוא יותר שמאלי, כדי לפנות לימין. כך יעשה בכל לילה, יתחיל בנר החדש, ואחר כך יפנה לצד ימין. כך נמצא שבכל לילה מברך על הנר החדש ש-מורה על הנס, שהרי בתוספת הימים התעצם הנס.⁴

- ד. לפני ההדלקה מברך שתי ברכות: **ברוך...אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר (של) חנוכה.**
- ברוך מלך העולם שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה.**
- בלילה הראשון בו מדליק את נרות החנוכה מוסיף ברכה שלישית: **ברוך אתה ... מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.**⁶

לאחר הדלקת הנר הראשון אומרים את הפיוט 'הנרות הללו...' תוך כדי הדלקת הנרות האחרים, לאחר מכן נהוג להוסיף פיוטים שונים 'מעוז צור...' 'מזמור שיר חנוכה הבית לדוד...' ועוד, כל אחד ע"פ מנהגו.

ה. אסור להשתמש בנרות החנוכה כל שימוש ארעי, כגון לספור מטבעות, להביט בשעון ואפילו לימוד תורה לאורם אסור. לפיכך נוהגים להדליק נר נוסף -השְׁמֶשׁ, בכדי שאם ישתמש לאור הנרות יהיה זה לאור השְׁמֶשׁ.

יש להעמיד את השְׁמֶשׁ במיקום גבוה או בריחוק קצת משאר נרות החנוכייה.⁷

¹ קיצוץ"ע קל"ט א'

² מקראי קודש לרב הררי מהדורה שלישית, פרק א' סעיף ב ובהערה שם.

³ שולחן ערוך סימן תרעא סעיף ב, משנה ברורה סעיף קטן ד.

⁴ שו"ע סימן תרעו סעיף ה-זהו המנהג הנפוץ לסדר הדלקת הנרות, ישנם מנהגים נוספים:הדלקת הנר הקרוב ביותר למזוזת הפתח וממנו ממשיכים אל שאר הנרות, זו שיטת המהרש"ל והגר"א. מנהג נוסף: הדלקת הנרות משמאל לימין, דהיינו שמהיום השני ידליק את השמאלי ביותר ולאחריו את הימני ממנו, זו שיטת הט"ז.

⁵ משנה ברורה ס"ק א' נר של חנוכה"

⁶ שו"ע סימן תרעו סעיפים א-ב.

⁷ שו"ע ורמ"א תרעג סעיף א, מ"ב ס"ק י'-כ"א

- ו. אין מדליקים את השמש מנר החנוכה. אך העברת אש מנר מצווה אחד למשנהו (כגון ע"י פתילה ארוכה) לדעת השו"ע מותר רק בנר הראשון ולא בנרות ההידור ולדעת הרמ"א אסור.⁸
- ז. נרות חשמליים – דעת רוב הפוסקים שאין יוצאים ידי חובת המצווה בנרות חשמליות, בדיעבד כשאין לו נרות אחרים, ידליקם ללא ברכה.⁹
- ח. "הדלקה עושה מצוה ולא הנחה", פירוש הדבר, שבמקום בו מדליקים את נרות החנוכה, קוימה המצווה ואין להזיז ממקומם.
- ט. "כבתה אין זקוק לה", לכן, אם הדליק את הנרות עם האמצעים המספיקים בכדי לדלוך למשך מחצית השעה שלאחר צאת הכוכבים, והנרות כבו בפתאומיות, יצא ידי חובת המצווה גם אם כבו מיד לאחר ההדלקה.¹⁰
- י. יש המחמירים להדליקם שוב אך ללא ברכה.
- יא. נשים נוהגות שלא לעשות מלאכה בחצי השעה הראשונה לאחר הדלקת הנרות,¹¹ מנהג מניעת מלאכה זו נוגע למלאכות האסורות בחול המועד.¹²
- יב. שמן ופתילות של זמן המצווה וכן שאריות של נרות שנשארו בחנוכייה לאחר היום השמיני – אסורים בהנאה.¹³ ויש לשרפם בפני עצמם ולא כנר שבת וכדו'.
- יג. מצוה על בעלי עסקים כדוגמת בעלי חנויות להדליק נרות חנוכה כשרים או לפחות חנוכייה חשמלית בכדי לפרסם הנס, ומכל מקום לא יברכו על הדלקה זו.

החייבים בהדלקה והמתארח אצל אחרים

- יד. מנהג הספרדים הוא שרק אחד מבני הבית הוא המדליק את נרות החנוכה, ואילו מנהג האשכנזים שכל אחד מבני הבית מדליק בעצמו.¹⁴
- טו. נשים חייבות במצווה כגברים ולמרות שזו מצוות עשה שהזמן גרמא, ובדרך כלל נשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא, מכל מקום כיוון שגם הנשים היו שותפות בנס, אף הן חייבות במצווה.¹⁵
- טז. נשים נשואות נהגו שלא להדליק נרות, מפני שהדלקת בעליהן נחשבת כהדלקה שלהן, שהרי 'אשתו כגופו'. נראה שטוב לעודד את הבנות שהגיעו לחינוך, להדליק נרות כי ההדלקה מקשרת אותן לתורה ולמצוות.¹⁶
- יז. אורח המתגורר אצל אחר, עליו לתת לבעל הבית סכום מועט (פרוטה, כ-13 אגורות נכון ל-כ"ו תשרי תשפ"ה) בכדי להשתתף עמו בנרות החנוכה.¹⁷ , אא"כ הוא נחשב אחד מבני הבית, לעניין זה גם חתן המתארח אצל חמיו או בן נשוי המתארח אצל אביו נחשבים כבני הבית.¹⁸ אורח אשכנזי שיש לו נרות חנוכה עדיף שידליק בעצמו.¹⁹
- יח. היוצא מביתו עם משפחתו קודם פלג המנחה ומתכוון לחזור בהמשך הערב, אם יחזור לביתו עד השעה 21:00/22:00 ידליק בברכה בביתו לכשיחזור.²⁰ אם יחזור מאוחר יותר, ידליק בברכה בבית מארחיו והמחמיר ידליק שוב בביתו ללא ברכה, וי"א שההדלקה נקבעת רק ע"פ השינה במקום ולכן עליו בכל מקרה להדליק בביתו בברכה.²¹
- יט. הנמצא מחוץ לביתו, כגון הנמצא בצבא או מילואים יוצא ידי חובה בהדלקת אשתו. רווק יוצא ידי חובה בהדלקה של הוריו בביתו. למנהג האשכנזים חייל נשוי ידליק בעצמו, ויברך רק אם יודע שאשתו עדיין לא הדליקה נרות,²² וכאשר לא מדליקים בביתו - ידליק בברכה.

⁸ שו"ע ורמ"א תרעז סעיף א, ילקוט יוסף מועדים עמוד רכב סעיף א, בספר מקראי קודש פרק ו סעיף יג-מתיר לאחר זמן המצווה (חצי שעה).

⁹ פניני הלכה זמנים פרק יב ח וראה שם בהערה 8

¹⁰ שו"ע ורמ"א תרעג ב ומשנ"ב ס"ק כ"ה-כ"ו

¹¹ שולחן ערוך תרע סעיף א, מ"ב ס"ק ג-ה.

¹² מקראי קודש חנוכה פרק א ס"ק ז בשם הגר"מ פיינשטיין והגר"מ אליהו.

¹³ שו"ע תרעז סעיף ד, מ"ב ס"ק יח מביא כדעה שניה שניתן להתנות שהשמן שהוא מעבר לזמן השיעור לא יאסר.

¹⁴ שו"ע ורמ"א תרעא סעיף ב. משנ"ב ס"ק ט

¹⁵ פניני הלכה זמנים פרק יב א, ילקוט יוסף זמנים תרפג ט.

¹⁶ פניני הלכה זמנים פרק יב ד

¹⁷ שו"ע תרעז סעיף א

¹⁸ ילקוט יוסף מועדים עמוד רלג הלכה ד

¹⁹ משנ"ב ס"ק ג

²⁰ מקראי קודש פרק ט הלכה כ והערה עט בשם הרב מרדכי אליהו והרב ישראל

²¹ חזון עובדיה (עמוד קנה), מהר"י כץ ועוד

²² משנ"ב תרעז ס"ק טז, ילקוט יוסף מועדים עמוד רלב

יז. המנהג הנפוץ אצל האשכנזים ש-קטן שהגיע לחינוך ידליק בברכה²³, המשנה ברורה²⁴ הביא גם דעות אחרות, אך לדעת כולם, הן ספרדים והן אשכנזים, ילד לפני גיל מצוות שכבר הגיע לגיל חינוך יוכל להדליק נרות בברכה רק כאשר נמצא לבדו בדירה (כגון שהוריו נסעו)²⁵.

מקום הדלקת הנרות²⁶

יח. בגמרא²⁷ נאמר: "מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ", ונחלקו רש"י ותוספות בעניין זה. לדעת רש"י, ר"ן ועוד, מדליקים בפתח הבית, גם אם יש חצר לפני הבית, ואילו לפי התוספות, רשב"א ועוד מדליקים בפתח החצר. בשולחן ערוך²⁸ נפסק כתוספות, ולכן יש להדליק בכניסה לחצר.

הרב אליעזר מלמד כתב בספרו²⁹ שאם פתח הבית נראה לרחוב ויותר אנשים יראו את החנוכייה כאשר תהיה מונחת בפתח הבית – עדיף להדליק נרות שם.

יט. מדליקים הנרות משמאל לפתח, כדי שיהיה מסובב במצוות: מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל³⁰.

כ. המדליקים בבית (ולא בחוץ), מהו מיקום ההדלקה? הרמ"א פוסק שהמנהג להניח בטפח הסמוך לפתח מבפנים, וכן הכריע הרב מרדכי אליהו. אולם המשנה ברורה כתב שעדיף להדליק בחלון הפונה לרשות הרבים³¹, וכן הורו רוב האחרונים.

כא. אנשים הגרים בבתים משותפים: הרב אליהו שלינגר הביא בספרו³² מחלוקת האחרונים בעניין זה. לדעה אחת³³ יש לחדר המדרגות דין חצר, ולדעה שניה³⁴ – דין מבוי. לשיטה הראשונה יש להדליק בכניסה לחדר המדרגות, ואילו לשיטה השנייה, מדליקים בתוך הבית.

כב. בניינים גבוהים: יש מהפוסקים שסוברים שיש להדליק בחלון, מכיוון שאת עשרים האמה מודדים מקרקע הבית ולא מהרחוב, וכן יש פרסומי ניסא לדירי הקומות הגבוהות בבתים ממול, ישנם גם הפוסקים שאין להדליק בחלון הואיל ואין בזה היכר לבני רשות הרבים ורצוי להדליק בפתח הבית לכיוון חדר המדרגות.

הרב מלמד מביא שעדיף להדליק בחלון גם אם הוא מעל 20 אמה מהרחוב³⁵.

כג. מי שנמצא בפנימייה או בבית מלון: לדעת הרב שפירא זצ"ל, יש להדליק בפתח החדר (הפונה למסדרון). לדעות אחרות יש להדליק בחלון הפונה לרשות הרבים. (כמובן בתנאי שאין סכנה בטיחותית).

זמן ההדלקה

כד. בעניין זמן הדלקת נרות החנוכה נחלקו הדעות. בגמרא נאמר: "מצוותה משתשקע החמה". לשיטת ה'טור' וכן נפסק ב'שולחן ערוך' שהכוונה לסוף השקיעה, היינו צאת הכוכבים. אולם לדעת ראשונים רבים, הכוונה לתחילת השקיעה ('היעלמות' השמש מעינינו), וכן הכריע הגר"א. הנוהגים כהגר"א מתפללים מנחה ואח"כ מדליקים, והנוהגים כשולחן ערוך מתפללים ערבית בצאת הכוכבים ומיד אח"כ מדליקים. בכדי שלא לאחר ההדלקה יותר מידי, רצוי להכין את הנרות והפתילות לפני התפילה³⁶. גם המתפללים ערבית מאוחר יותר, ידליקו בצאת הכוכבים (לפני ערבית).

כה. בשעת הצורך, כגון בערב שבת, או כשעליו לצאת מביתו קודם השקיעה לצורך חשוב, ניתן להדליק כבר מיפלג המנחה³⁷, במקרה זה יש להקפיד שהנרות יישארו דולקים עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים³⁸.

²³ שו"ע תרעז סעיף ב

²⁴ שם, ס"ק יג

²⁵ עיין עוד מקראי קודש פרק ט סעיפים ו-ז ובהערות.

²⁶ מתוך סיכומיו של הרב גולן תשס"ח

²⁷ שבת כא:

²⁸ שו"ע תרעא סעיף ה

²⁹ פניני הלכה, זמנים, פרק יג ב וכן הערה 2

³⁰ שו"ע תרעא סעיף ז

³¹ רמ"א תרעא סעיף ז, מ"ב ס"ק לח.

³² נר איש וביתו סימן ה הערה ו

³³ הרב מבריסק

³⁴ החזון איש

³⁵ פניני הלכה פרק יג ג ובהערה 6

³⁶ שו"ע תרעב סעיף א ומ"ב ס"ק א

³⁷ שעה ורבע זמנית קודם השקיעה

³⁸ שו"ע תרעב סעיף א, משנ"ב ס"ק ב

כו. בדיעבד זמן ההדלקה הינו כל הלילה עד עלות השחר, אך בהדלקה זו (לאחר 21:00/22:00) לא יברך מאחר שאין פרסום הנס³⁹.

הדלקה בבית הכנסת, מקומות כינוס ושמחות

- כז. בנוסף להדלקת נרות החנוכה בבית, מדליקים בברכה גם בבית הכנסת, הדלקה זו היא לצורך פרסום הנס בלבד ואין יוצאים בה ידי חובה⁴⁰.
- כח. המדליק את נרות החנוכה בבית הכנסת, לא יחזור על ברכת 'שהחיינו' בביתו, אלא יאמר מוציא אחרים בביתו ידי חובת המצווה (י"א שכך הדין גם לגבי ברכת 'על הניסים').
- כט. ההדלקה בבית הכנסת נערכת בין מנחה לערבית⁴¹ והמנהג הנפוץ הוא להדליק לפני 'עלינו לשבח' של תפילת מנחה. יש הנוהגים להדליק סמוך יותר לערבית⁴².
- ל. מיקום החנוכיה בבית הכנסת יהיה בצד דרום, כאשר הנרות מסודרים בין מזרח למערב, מנהג האשכנזים⁴³ להדליק שם, כאשר המדליק עומד כשפניו לצפון ומדליק כל יום מהנר החדש, השמאלי יותר לכיוון ימין שלו, ומנהג הספרדים⁴⁴ שהמדליק עומד ופניו לדרום ומדליק דרך ימין ממזרח למערב.
- לא. גם בתפילת שחרית נהוג להדליק את הנרות לפרסם את הנס, אך ללא ברכה.
- לב. לכתחילה, בבית הכנסת יש להשאיר את הנרות דולקים לפחות למשך חצי שעה. יש המתירים לכבות את הנרות אם התנה כך מראש. ויש הנוהגים לשים נרות או מספיק שמן בכדי שידלקו רק עד לסוף זמן תפילת ערבית/שחרית.
- לג. כשם שאסור להשתמש לצרכיו בנרות החנוכה בבית, כך אסור בבית הכנסת (יש האוסרים בבית הכנסת להשתמש גם לאור השמש, בשונה מאשר בבית).
- לד. לכתחילה יברך על הדלקת הנרות רק כשישנם עשרה גדולים⁴⁵ ויש מתירים אם יודעים שבהמשך יגיעו עשרה למרות שאין כעת.

תפילות וברכת המזון

- לה. בתפילת העמידה ובברכת המזון מוסיפים 'על הניסים'⁴⁶, ואם שכח ונזכר לאחר שסיים הברכה – אינו חוזר. במקרה זה נהוג שבסוף ברכת המזון יוסיף: 'הרחמן הוא יעשה לנו ניסים' וכן בסוף תפילת העמידה לפני 'יהיו לרצון'...⁴⁷.
- לו. גומרים את ההלל בברכה⁴⁸ בכל שמונת ימי החנוכה.
- לז. לגבי נשים- הרמב"ם⁴⁹ פסק שהן פטורות. (למרות שחייבות בהדלקת הנר מטעם 'שאף הן היו באותו הנס'). על פי זה פוסק הרב עובדיה יוסף⁵⁰ ש'נשים מעדות המזרח פטורות מאמירת הלל, אע"פ שחייבות בנר חנוכה, ואם ירצו לקרוא ההלל בחנוכה לא תברכנה דספק ברכות להקל'. נשים אשכנזיות רשאיות לומר הלל בברכה⁵¹, כמו בכל מצוות עשה שהזמן גרמא.
- לא. בימי החנוכה אין אומרים: תחנון, 'למנצח', 'יהי רצון' שלאחר קריאת התורה, 'א-ל ארך אפים', 'אב הרחמים' ו'צדקתך' בשבת⁵².
- לב. בימי חול בחנוכה לאחר 'הלל שלם' וחצי קדיש עולים לתורה שלושה קרואים, וקוראים בקורבנות הנשיאים של היום המתאים (שני, שלישי וכו' עד היום השביעי) בחנוכה המזבח. לכהן וללוי 'מחלקים' את קרבן הנשיא של אותו היום, ולישראל חוזרים על כל הקטע. אמנם הרמ"א⁵³ כתב: "יש אומרים ישראל קורא ביום שלאחריו", אולם זהו מנהג חו"ל ולא נהוג בארץ.

סעודות חנוכה

³⁹ מקראי קודש פרק ט הלכה כ והערה מט בשם הרב מרדכי אליהו

⁴⁰ שו"ע ורמ"א תרעא סעיף ז

⁴¹ רמ"א תרעא סעיף ז ומ"ב ס"ק מו, ילקוט יוסף מועדים עמוד ר

⁴² שו"ת שב יעקב (הרב יעקב כ"ץ זצ"ל מפראג) חלק אורח חיים שאלה כ"ב

⁴³ מ"ב תרעא ס"ק מג

⁴⁴ כף החיים תרעא ס"ק סט

⁴⁵ כף החיים תרעא ס"ק עב, ילקוט יוסף מועדים עמוד רג סעיף יז

⁴⁶ שו"ע תרפב סעיף א

⁴⁷ משנ"ב תרפב ס"ק ד, ילקוט יוסף, מועדים עמוד רלט סעיף ד וכן עמוד רמ סעיף ז

⁴⁸ גם לבני עדות ספרד

⁴⁹ הלכות חנוכה פ"ג ה"ו

⁵⁰ ילקוט יוסף מועדים עמוד רמב סעיף יב

⁵¹ מקראי קודש פרק יב סעיף טו

⁵² שו"ע ורמ"א תרפג ומ"ב ס"ק א

⁵³ תרפד סעיף א

לט. לדעת מרן⁵⁴ אין מצווה מיוחדת של סעודה בחנוכה, אולם הרמ"א הוסיף: "ויש אומרים שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות". והוסיף הרמ"א: "ונוהגים לומר זמירות ותשבחות בסעודות שמרבים בהם ואז הוי סעודת מצוה. י"א שיש לאכול גבינה וחלב...".
ב'ביאור הלכה' הובאה תשובת מהרש"ל 'שהשמחה תהא מעורבת ובלולה בשמחת תורה ואל תבטל מקביעותך...'.
רצוי להרבות בסעודות שבת של חנוכה יותר משאר שבתות, וכן בראש חדש טבת⁵⁵.

שבת חנוכה

- מ. לכתחילה, יש להתפלל מנחה ביום שישי לפני הדלקת הנרות⁵⁶.
- מא. מדליקים נרות חנוכה לפני הדלקת נרות שבת, אך יש להדליק עם מספיק שמן או נרות גדולים שימשיכו לדלוך עד לפחות חצי שעה לאחר צאת הכוכבים.
- מב. בתפילת שחרית בשבת: הלל, מוציאים 2 ספרי תורה, ברכת חודש טבת.
- מג. ערבית- בבית קודם יעשה הבדלה ואח"כ ידליק נרות חנוכה, את ברכת 'בורא מאורי האש' יש לברך על נר הבדלה ולא על נרות החנוכה (במקרה ומישהו אחר כבר הדליק וכדו').

אבלות בחנוכה

- א. אסור להספיד ולהתענות בחנוכה וכן לא ביום שלפניו ולא ביום שלאחריו.
- ב. ימי החנוכה לא מפסיקים את האבלות ונמנים למניין אבלות.
- ג. אוגן לא ידליק נר חנוכה - אם אין אחר יוכל להדליק ללא ברכה.
- ד. אכל יכול להדליק נרות בבית הכנסת, אך האשכנזים וחלק מהספרדים⁵⁷ החמירו שלא ידליק ביום הראשון משום שאין לאכל לברך ברכת שהחיינו, אך בביתו כן ידליק עם ברכת שהחיינו⁵⁸.
- ה. אכל, על פי מנהגו, יוכל לגשת כשליח ציבור בתפילות מנחה וערבית בהם אין 'הלל'.
- ו. לאשכנזים, ישנה מחלוקת לגבי אמירת הלל בבית האבל, אך בכל מקרה, האבל עצמו לא יאמר⁵⁹. אצל בני עדות ספרד יאמרו גם הקהל וגם האבל⁶⁰.

לוח זמנים לחנוכה תשפ"ה על פי לוח דינים ומנהגים (שבת פרשת מקץ):

פלג המנחה:	אשכנזים 15:41	ספרדים 15:56
שקיעת החמה (זמן הדלקת נרות חנוכה לשיטת הגר"א):	16:49	
צאת הכוכבים (זמן ההדלקה לשיטות אחרות):	17:07	

עשרה בטבת⁶¹

- "יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהם, כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה, ויהיה זה זיכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה, עד שגרם להם ולנו אותן הצרות שבזיכרון דברים אלו נשוב להיטיב, שנאמר: והתוודו את עוונם ואת עוון אבותם וגו' "⁶²
- א. עשרה בטבת הוא אחד מארבעת הצומות, שמקורם בדברי הנביאים זכר לחורבן בית מקדשנו⁶³. בעשרה בטבת החל המצור על ירושלים על ידי נבוכדנצר מלך בבל.
 - ב. על פי הסוגיה במסכת ראש השנה⁶⁴, בתעניות הנ"ל, למעט תשעה באב "שהוכפלו בו צרות", אנו מבחינים בשלשה מצבים: "בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה, יש שמד - צום, אין שמד ואין שלום, רצו - מתענין, רצו -

⁵⁴ שו"ע ורמ"א תרע סעיף ב

⁵⁵ מתוך סיכומיו של הרב גולן תשס"ח

⁵⁶ מ"ב תרעט ס"ק ב, ילקוט יוסף עמוד ר"ב סעיף ז

⁵⁷ מ"ב תרעא ס"ק מד, ילקוט יוסף מועדים עמוד רה סעיף כב

⁵⁸ שם (ילקוט יוסף מועדים) הערה נא

⁵⁹ מ"ב תרפד ס"ק א

⁶⁰ מקראי קודש פרק יב סעיף טז

⁶¹ מבוסס על פי סיכומיו של הרב גולן, תשס"ח

⁶² רמב"ם הל' תעניות פרק ה הלכה א

⁶³ זכריה ח, יט

⁶⁴ יח ע"ב

אין מתעניין". נחלקו הראשונים בהגדרת המושגים 'שלוש' ו'שמד', אולם לדעת רובם, מצבנו כיום הוא 'אין שמד' ואין 'שלוש', ועל כן, עקרונית 'רצו מתעניין', רצו אין מתעניין, אולם כתב ה'משנה ברורה': 'כתבו הפוסקים דעכשיו כבר רצו וקבלו עליהן כלל ישראל מדור דור, ואסור לפרוץ גדר', וכן נפסק בשולחן ערוך⁶⁵: 'הכל חייבים להתענות ארבע צומות הללו ואסור לפרוץ גדר'.

ג. מכיוון שחייב התענית בעשרה בטבת נובע מהסכמה מרצון העם – 'בשעה שרצו וקבלו עליהם לצום בכל הארבע תעניות, לא קבלו עליהם שיהיו בחומר תענית ציבור כתשעה באב'⁶⁶.

ד. **זמני התענית**: אחד ההבדלים הוא משך התענית; בתשעה באב התענית היא מערב עד ערב, ואילו בעשרה בטבת התענית מתחילה בעלות השחר: 05:03 (90 דקות לפני הזריחה) / 05:32 (72 דק') ומסתיימת בצאת הכוכבים 17:15.

השנה התענית תחול ביום שישי כך שסיום הצום בפועל יתקיים עם הקידוש של שבת,

וכן את תפילת מנחה של יום שישי רצוי להקדים בכדי להספיק את התפילה עם ההוספות שיש ביום התענית.

מותר לאכול קודם עלות השחר רק אם התנה על כך לפני שהלך לישון. לפי הרמ"א – שתיה מותרת גם ללא תנאי⁶⁷.

ה. הבדל נוסף הוא, בעניין האיסורים ביום התענית. בניגוד לתשעה באב האסור בחמשה דברים; אכילה ושתיה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל ותשמיש המיטה, עשרה בטבת אסור רק באכילה ושתיה. אמנם, ה'משנה ברורה'⁶⁸ כתב: "ובעל נפש יחמיר בכולן כמו בתשעה באב", וכן יש פוסקים האוסרים רחצה במים חמים, אולם מעיקר הדין הכל מותר.

ו. בעניין צחצוח שיניים ושטיפת הפה, כתב בשולחן ערוך: "מי שדרכו לרחוץ פיו בתענית ציבור, לא כשר למיעבד הכי"⁶⁹, והוסיף בעל 'ערוך השולחן': "ויראה לי דזהו כשמכניס המים בעומק לפיו, ומעלה פיו למעלה ומתחלחל המים בגרונו. אבל כשנוטל המים לפיו והוא עומד שחוח וכוונתו רק לנקות השיניים, ואין חשש שיבלע בגרונו – מותר, לבד בט' באב ויום הכיפורים". הכרעת ה'משנה ברורה' היא: "ובמקום צער יש להתיר רחיצת פה במים (ללא משחת שיניים – על פי 'שערים מצוינים בהלכה') רק שיזהר ביותר לכפוף ראשו ופיו למטה".

ז. הבדל נוסף בין שלש התעניות לתשעה באב הוא בהגדרת הפטורים מן הצום. בעשרה בטבת פטור מהצום חולה שאין בו סכנה (היינו: אדם הסובל מחום או מכאבים המשפיעים על כל גופו למרות שלא נשקפת סכנה לחייו. אולם אדם הסובל מכאבים קלים שאינם משפיעים על תפקודו הכללי – אינו פטור מהצום). גם מעוברות ומניקות פטורות מן התענית, אלא שבעניין זה יש הבדל בין ספרדים לאשכנזים: לדעת המחבר⁷⁰, הן פטורות מלהתענות. אולם מדברי הרמ"א⁷¹ משמע שהן פטורות אם הן 'מצטערות הרבה'. המנהג המקובל הוא שמעוברות ומניקות אינן מתענות.

ח. הרבנות הראשית קבעה את יום עשרה בטבת כ-יום הקדיש הכללי, אמירת קדיש לעילוי נשמת הנספים בשואה שתאריך מותם אינו ידוע. כמו כן, נערכות תפילות אזכרה לעילוי נשמת הנספים.

כה אמר ה' צבא-ות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי, יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו⁷².

⁶⁵ סימן תקנ סעיף א ומשנ"ב ס"ק א

⁶⁶ משנ"ב שם, ס"ק ו

⁶⁷ שו"ע ורמ"א סימן תקסד

⁶⁸ סימן תקנ ס"ק ו

⁶⁹ סימן תקסז, ג ומ"ב ס"ק יא

⁷⁰ סימן תקנדה

⁷¹ סימן תקנה

⁷² זכריה ח, יט